

FALSTAFF CSOPORTOT VEZET

Csigalépcső

A mélypont Párizsban volt, a szálló neonjának halványkék fényében, csomagok között, a Prága utca járdáján. Már rég elfeledtük a Regensburg-széli tranzitszállás viszonylagos nyugalmát, s a tízórás buszozástól berozsdállt térdekkel arra vártunk, hogy idegenvezetőnk, aki magát szörnyű traktornak nevezte, ha előretömi volt kedve, hamarosan kezünkbe nyomja a szobakulcsokat. Hiszen várhattunk.

Az előtér széles foteljából edzett idegekkel figyelte a fejleményeket a hosszú arcú arab tulajdonos. Keze ügyében teáscsésze. Ez, a francia nyelv és a recepció védvonala mögül egykedvűen várta az egyre dühödtebb vita végét. — Az utazási iroda hat szobával kevesebbet rendelt a kelleténél — hajtogatta, ha eljutott füléig a hullámverés.

Falstaffról leolvadt a smink. Vége szakadt a könnyed udvarolgatásnak. Teljes százhusz kilós súlyával próbálta az alája rendelt turistákat rávenni arra, hogy a megmaradt helyekre zsúfolódjanak össze. Szeme sem rebbent, mikor két házaspárnak egyetlen kulcsot ajánlott fel, s jó darabig ellenállt, mire hajlandó volt jegyzőkönyvbe venni a tényt, hogy négy nő a nekik kiosztott kétágyas szobát nyomortanyának nevezi. Persze ettől nem nőtt meg a szállásnak sem száma, sem mérete. A kárvallottak csak másnap estére kaptak úgy-ahogy megfelelő helyeket. S lám, milyen az ember: örültek neki.

Én voltam az egyetlen, aki egyágyas szobára fizettem be. Falstaff alkudni próbált velem, hogy osztozzunk. Végül két (másik) öregúrhoz csapódott ágyrajárónak. A francia nemzeti ünnep előtti reménytelenségben annyit azért sikerült elérnie, hogy egy közeli szállodában a „felesleg” fölé tetőt biztosítottak. (Micsoda disznóság! Éjszaka jöttek olaszok, azok bezzeg kaptak szobákat — háborogtak többen reggel. Nem tudtam ellenőrizni, igazságuk volt-e benne.)

Ahmed — nevezzük Ahmednek — mosolyogva nyújtotta át nekem szobám egyedi kiképzett kulcsát. Ikonszerű nehezékeire külön felhívta figyelmemet, mondván, hogy ő ortodox, s emlegette Moszkvát, Konstantinápolyt és Egyiptomot. Azzal fejeztem be rövid párbeszédünket, hogy egyik nagyanyám ugyancsak „ortodox” volt. Mosolyogtunk egymásra. A mosoly akkor fagyott le az arcomról, amikor megpillantottam lakosztályomat.

A lépcsőkanyarból nyíló *Privé* feliratú helyiség ugyanis kétszintesre formált lighthofbeépítés volt; üvegteteje felől áradt belé a hőség. A galéria tartalmazta ugyan a szabvány fürdőszoba berendezési tárgyait, elérésükre viszont korlát nélküli csigalépcső 18 foka kellett. Nem panaszkodhattam, hiszen tulajdonképpen minden adva volt, kivéve az ablakot. Ezt az elhelyezést aztán nem is irigyelte tőlem senki.

Fent és lent

Sokáig vitatkoztunk, a napnak azonban nem volt vége. Némi rendezkedés után buszos városnézés várt még ránk a sűrűsödő félhomályban. (Kiabáljanak, szidják a vezető édes anyukáját öt percig, engedjék ki a dühüket — javasolta beszálláskor Falstaff — a továbbiakban: főként Szilárd.) Cél a sok szürke manzárdos ház között fel a Montmartre-ra, illetve a Sacré-Coeur lépcsős teraszáig. A közeli terecske (Place du

Terre) ma már a portrégyártók giccseinek a hazája, s a sokat dicsért hatalmas templom egy kicsivel sem tett rám ennél művészbibb benyomást. A Baedeker hangsúlytalanul ugyan, de cukrászstílusúnak tartja a kupolát.

Falstaff nagyobb koszt jóslott, kellemes meglepetésként csak néhány eldobott pléhdoboz, s egy kerekeitől megfosztott bicikli támasztotta alá megállapítását. (Legalább tízszer vezetett már csoportot Párizsba, de az előkotorászott „puskája” segítségével sem tudta néven nevezni a házrengetegből kimagasló látnivalók nagyobb részét. Jobbszélen az Eiffel-tornyot mi is felismertük.) Találgattunk egy darabig, aztán zsebünket tapogatva araszoltunk előre a gyanús tömeg között a hátsó felén két pillanccal díszített buszunkhoz.

Az útiterv teljesítése érdekében a domb lábánál még végigsétáltunk az éjszakában a Pigalle-on és a Moulin Rouge és társai előtt. Hamar ráuntunk az egymás sarkát taposó kirakatok fényképes kínálataira. Az elsők ügyes fotói még tágra nyitották álmos tekintetünket, de a tizedik, húszadik szex-kollekció egyesekben a sajnálatot, másokban az undort váltotta ki. A helybeliek és más országok turistái sem tolongtak túlságosan a fáradhatatlanul invitáló portások előtt. (— Nem keresném így a kenyeremet — jegyezte meg valaki. Ahogy elnéztem, igaza volt.)

Idő- és programzavarban

A következő egész napot a franciák fővárosának szenteltük. Itt-ott már lehetett látni a július 14-i díszszemle előkészületeit. Állítólag a forgalmi dugók is a nagy nemzeti ünnep előtti napok növekvő idegenforgalmát jelezték. Z. Szilárd úr elemében volt. Először a hivatalok modern negyedének üvegpalotáihoz vezetett minket. La Défense — mondogatta, s elvárta, hogy tetszésünket fejezzük ki a nemzeti ipar és technika rendezvényei számára emelt csupa üveg felhőkarcoló és a közelében álló La Grande Arche (az óriás szekrény) 110 m magas kerete láttán, melyben a benne-róla függő mérhetetlen betonlap isteneket kísértve ferdén függött alá.

A taps elmaradt, hiszen a többség az előre jelzett nevezetességekre volt kíváncsi, s aggódva érzekelte a múló időt. A jövő századot képzelték el így a tervezők — sommázta Szilárd —, ma már azonban ez a jövőkép elavult. Most olvasom az előbb említett könyvben, hogy koránt sincs így: folytatása már a tervező asztalán. Méghozzá egy 400 m-es felhőkarcoló. Neve: Tour sans Fin (vég nélküli torony).

Szilárd úr nagy próbatétele ezután következett. Kiolvasva a könyvből az utunkba eső látnivalókat, megálljt vezényelt Eiffel tornyának lábánál. (Valaki megjegyezte, hogy ez az úr építette Budapesten a Nyugati pályaudvart.) Kiszálltunk. Ki az, aki valamilyen módon meg akarja mászni az építményt? — vetődött fel. És ki az, aki Napóleon sírjára kíváncsi? Tette túl magát Szilárd úr az írásos előzetesen, ahol mindkét látnivaló egyformán szerepelt.

A társaság kettészakadt. Vezetőnk odaakasztott minket az egyik pénztár előtti sorhoz, aztán elvonult a maradékkal a Gloire-ra emlékezni. (Bár lehet, hogy erre nem akkor, hanem délután kerített sort azokkal, akik a másik vastagon szedett látványosság, a Louvre megtekintésére nem vállalkoztak.) A toronnyal kapcsolatos gondokat levette ugyan a válláról, de még másnap is azon morfondírozott, hogy hánynak a nevében fizetett be az Invalidusok templomába.

Aki pillanatnyi megingásra gyanakszik, téved. Napok múlva is még téma volt, hogy miért vett hárommal több jegyet a múzeumba, holott a helyszínen, az udvar szobrának árnyékában, kezében listával, többször is nekirugaszkodott annak megállapítására,

hogy a vezetést is vállaló húsz és a vezetést nem vállaló három együtt mennyi bilétára tart igényt. Előbbiek forintra és 26 frankra, utóbbiak csak frankra kötelezetten. (Zavart növelő tényező voltam én, mert már otthon „legombojtam” a 3500 forintot.)

Milyen nagyvonalúnak látszott, mikor a nála lévő közpénzből megelőlegezte a befizetést! Pedig csak a „Holnap, holnap, csak nem máma, mondja minden lusta dáma” mondást alkalmazta magára. Párizst már jócskán elhagytuk, mikor a buszon a szomszéd lányának segítségével tisztázódott a rejtély, s derült ki, hogy őurasága ráfizetett. De hogy ehhez miért kellett Zita, aki most végezte a pénzügyi és számviteli főiskolát...?

Az óra

Kanyarodjunk vissza Eiffelhez az időben. Vezetőnk nélkül pillanatokon belül úgy szétszóródtunk, s a csodálatos látványtól lenyűgözve nem kerestük egymással a kapcsolatot odafent sem, hogy a magasságokból lejöve a földre, a megadott helyen és időben sem buszt, sem társakat, senkit sem találtunk.

Akkor még nem gondoltuk, hogy az énekesnőn kívül, aki tudatosan minden megbeszélte időpontot túllépett, minden közös vonulást kikerült, számosan lesznek, akik ezért, azért lemaradoznak. S az sem tudatosult bennünk, hogy Falstaff időmérője igen csak szeszélyesen működik. Körutunk vége felé hívta föl valaki a figyelmét arra, hogy a feje fölött, mindenki által jól láthatóan ketyeg a busz digitális órája.

No és az sem volt mindegy, hogy következetesen olyan helyeken álltunk meg, ahol a járművünk nem maradhatott állva, s ahova nem tudott visszatérni.

Egyébként a toronyra rajtunk kívül még rengetegen voltak kíváncsiak, de a kigyózó sor hamar fogyott. Választani lehetett gyalogos turistáskodás (12 F), első (21 F), második teraszig tartó liftezés (43 F) és átszállással a csúcsig repítés (60 F) között. A forgalom fölfelé és lefelé is jól szervezetten zajlott. Megelégedtem a második terasszal, az is remek kilátást nyújtott, bár lentől párásabbnak látszott az egyre forrószó levegő.

Éhkoppon

Szilárd úr már reggel fenyegetődzött azzal, hogy kemény napunk lesz. Amikor ismét teljessé vált a létszám, sugárutakon és kis utcákon, érdekes és jellegtelen épületek sora előtt, a délidőt is elmulasztva hajtottuk magunkat egy darabig buszon, aztán gyalog a Sorbonne mellett a Panteonig és vissza, s mikor végre egy időre kifogytunk a programpontokból és a szusból, a Luxembourg park előtt találtuk magunkat. Vezérünk a maga széle-hossza hatalmas természetével hipp-hopp úgy eltűnt, hogy azt sem láttuk, merre tart. Föltehetően ebédelni mehetett, mert előzőleg emlegette, hogy ezen a közelbről meg nem jelölt tájékon olcsó vendéglők vannak.

Mivel leszakadni nem akartam, csak vágyakozva néztem az elérhetetlen magastól egészen a csábos 39 frankig terjedő menüárakat. Végül beugrottam egy üzletbe, s vettem valami töltött baguettet. Buszbeli szomszédaim álltak őrt a park bejáratánál addig, míg utolértem őket. Szabadidő — közölték. Lerogytam egy székre és néztem az égen gyülekező, majd széteszló felhőket. No meg — terven felül — hallgattam az amerikai ifjúsági szimfonikusokat, akik az árnyas fák alatt adtak könnyed hangversenyt.

Még fönt a Sorbonne-nál néhány tucat lépést tettem meg vezetőnk oldalán. Ezalatt megtudtam, hogy valami köze van a színházhoz (sűrűn őző beszédstílusából ugyan soha rá nem jöhettem volna), s hogy Mikóék nagyot buktak a színházi fesztiválra benevezett Sörgyári capriccióval. Sem a darab, sem a rendezés nem nyerte el a szakértők

tetszését, többen ott is hagyták az előadást. Megjegyeztem, hogy nálunk az újság az ellenkezőjét írta. Legyintett.

Falstaff visszatért hozzánk a parkba. Valami nem stimmelhetett, mert haragudott ránk, s ezt szemünkre is hányta. Azt hitte, hogy — áthatva a park hangulatától — kis csoportokban andalogva lejtünk majd a Szajna felé, ehelyett egy csomóban vártuk, s mint nyáj követtük őt, igényelve a magyarázó szövegeket. Az utca végében kút. Szeretne volna, ha ennek medencéjében lábat mosunk. De hát körülülték a drogosok — mondta, s elrobogott a túloldalra lemezt venni.

Hogyan lehet kihagyni a Notre Dame-ot?

Kinéztünk a folyóra. Szemben velünk a Notre Dame. Megyünk, mikor megyünk oda? Vezérünk reggel megbeszélte a Louvre Bea nevű művészettörténészevel, hogy negyed ötkor fogadnak minket. Utána találkozás a székesegyház „hátlujánál”. Én a kis naiv, terveket szövögettem, hogy ott majd felmászom a toronyba. S közben arra sem figyeltem, hogy idegenvezetőnk szavaiban másik átejtés is lapul. Másik, mert az első az volt, hogy a templom este hétkor bezárt. A másik átejtés: a Louvre-beli tárlatvezetés után nekünk, húsz plusz háromnak, kellett gyalog a Notre Dame-hoz jutnunk, *könnyű odatalálni* jelszóval, ahelyett, hogy valamennyiünket felszedtek volna a járművünkre. Szilárd úr: — Holnap meglátják, hogy a Chartres-i székesegyház sokkal tisztább gótika. Arra nem kaptunk választ, hogy délután miért kellett a parkban elvesztegetnünk az időt...

Lupara a föld alatt

Párizsi tartózkodásom legigazibb élményének a múzeumlátogatás bizonyult. A tiszta magyarsággal beszélő kis nő remekül építette föl és fogta össze mondandóját. Azt, hogy mégsem hazai környezetben él, csak Amor nevének franciás ejtése árulta el Canova szobra előtt. Egy pillanatig sem tapasztaltunk üresjáratot, mindvégig az volt az érzésünk, hogy valamennyi lényeges tárgyat megmutat nekünk. Ebbe természetesen beletartozott a hatást rablóan védett Mona Lisa és a hátán kopásnak indult milói Vénusz is. Végezetül ért bennünket a legváratlanabb meglepetés. Lementünk az épület alá, s ott, betonfolyosóba ágyazva, feltárultak előttünk Lupara erőd bástyái és várfala. Az idők vasfogatól megkímélt eredeti kövekbe vésvé jól kivehető a kőfaragók jelvényei. Másfél évtizede tették láthatóvá a régészek a későbbi várkastély alapjait.

Az 1200 körüli négyszögű várra, annak felső részét szinte lefűrészelve, emelték I. Ferenc király reneszánsz várkastélyát (sok tornyos, sok ablakos nagy makettje körbejárható a folyosón), majd az évek, évszázadok során kiterjesztették, kinyújtották föléje a mai Louvre szárnyait.

Mindössze másfél óráig tartott a vezetés.

Az a *három* megspórolt 3500 forintot, de a *nagy* élményben nem részesült.

173 nap 2000-ig

A valóban nehéz nap hajókázással zárult. Kis szállodai pihenés után indultunk a folyópart egyik kikötőjéhez. Hogy a kivilágított műemlékeket jobban élvezhessük, csak a 22 órás menetre fizetett be Szilárd úr (40 F). Egy óra hosszat ültünk a sötétséggel arányban hűvösödő fedélzeten, s hallgattuk a francia, angol és spanyol nyelvű idegen-

vezetést. Ugyanez írásban is megjelent előttünk. Rengeteg japán társaságában próbáltuk értelmezni a magyarázatokat, sajnos túlságosan is alacsonyan ültünk ahhoz, hogy mindent jól lehetett volna látni. No persze az Eiffel-toronyra villanykörtékkel kiírt szöveg már messziről jól mutatott: még 173 nap 2000-ig. (Láttunk ilyent más városokban virágból kirakva. Ott minden nap újra ültetik a számot.)

Éjfél körül járt, mire megforgathattam szobám zárjában a kulcsot. Már fáradt voltam ahhoz, hogy számba vegyem, mit nem néztünk meg Párizs városában. A Notre Dame kihagyását máig sajnálom, s nem emlékszem arra, hogy József Attila emléktáblája csak egyszer is szóba került volna. Stb., stb. Vigyázó szemetek most már ne Párizsra vessétek. Megyünk tovább. Jaj, és majdnem elfelejtettem: nem kaptam lencsevégre Mademoiselle de Paris-t, amint háton fekvé, önfelédten napozik a Szajna partján. Arra nem emlékszem, volt-e napszemüveg rajta.

Hányan is vagyunk?

Jó nyolcvanas átlaggal robogtunk Chartres felé. Hányan is vagyunk tulajdonképpen? Mögöttem szegedi házaspár, előttem Zita és anyja, mellettem a belső ülésen a családapá, mérnök, a MOL-nál dolgozik. Ők is szegediek. Valaki egyszer eldicsekedett velem, hogy feleségével Miskolcra csatlakoztak hozzánk. Egy darabig eltartott, mire megérttettem a távolabbiakkal, hogy nem győri, hanem soproni vagyok. Nos, a többiek, Falstaffal, a kölcsönadó iroda legjobb idegenvezetőjével együtt budapestiek. Ahhoz képest, hogy utolsónak szálltam föl, jó helyet foglalhattam el. A 16. számon cédula fogadott, nem volt vitás, hogy ezt az ülést nekem szánták.

A sorban jobbra 77 éves hajlott hátú kis öregúr. Ha nem aludt, szívesen elbeszélgetett velünk. A párizsi hosszú napunkat távol tőlünk, Calais-ban töltötte, mert a fővárosban már járt, viszont kíváncsi volt „élőben” Rodin A calais-i polgárok c. szobrára. A városháza előtt talált rá, s nagyon meg volt elégedve. Három és fél órát utazott oda, majd ugyanannyit vissza, s dicsérte a francia vonatokat. Valamennyiünknel előbb ért haza, s az igazak álmát aludta, mikor szobatársa be akart nyitni hozzá. — János! János!! (Bumm!–Bumm!) — visszhangzott a folyosó egy darabig.

Nos ez a Calais-t járt szomszéd legalább főiskolai, de lehet, hogy egyetemi tanár, pszichológus és irodalommal is foglalkozik. Lexikont írt Verne Gyuláról. Orosz hadifogságban töltött idejéről különösen sokat mesélt, közben pedig figyelt a külvilágra is, sőt a fontosabb dolgokat feljegyezte prospektusból kivágott képekkel díszített füzetébe.

Hamar rátalált a neki való társra, egy 82 éves pomológusra, akivel már Passauban — a műsoron kívül beiktatott városnézésen — együtt rótták az utcákat, együtt itták a hamar megkívánt sört, s egyformán hátra kulcsolt kézzel bandukoltak előre. A pomológus, nagy darab ember, ment elöl. A buszban viszont hátul kapott helyet; újdonsült barátja gyakran látogatott hátra hozzá.

Szóval hányan is voltunk? Két „pilóta”, az idősebb felesége, Szilárd úr, és a Bécset elkerülő út egyik csomópontjáig még 36 utas. Ott azonban előttem két sorral egy férfi felpattant, s fiatal, csinos társnőjét otthagya eltávozott. Nyilván megkapta a kofferjét. Később hozták a hírt, kínos és hosszú várakozás után, hogy felvette egy kamion. Veszekedtek — emlékezett vissza valaki. Szilárd valami csöpögésről, műszaki hibáról beszélt, aztán tovább utaztunk, s az ügyre senki sem tért vissza. A nőn sem látszott később megrendülés.

Már hazafelé sóhajtottam a fülemben valaki, hogy el sem tudom képzelni, milyen emberek ülnek ott hátul. Még lopós is van közöttük. Gyanú volt-e vagy bizonyosság, nem

kutattam, viszont az tény, hogy némelyik útitársról nehezen lehetett elhinni, hogy érdekelték a látnivalók. Olyan különös vásárlásokba sem bonyolódtak. A mérnökek szerint sokan csak azért utaznak, hogy otthon kipipálhassák: erre is jártak.

Kisvárosok — műsoron kívül

Társasutazások tapasztalt részt vevője tisztában van azzal, hogy a prospektusok csábos ajánlatai meglehetősen messze esnek attól, ami végül megvalósul. Néha azonban ez a valóság több, mint az előzetes.

Nem vitás, hogy minden hibája ellenére piros pontot érdemelt Szilárd azért, hogy időnként műsoron kívüli városlátogatásokat iktatott be a programba. Pilótáink nem örvendtek túlságosan annak, hogy az isteni szikra akkor lobbant lángra benne, amikor már megbeszélte útterv szerint kormányozták a Dögmöllert a hivatalos cél felé.

Bizonyára az üzemanyagra is kihatott ez a rögtönzés, és a pilóták közötti cserének a ritmusát is veszélyeztette. A sebesség, a volán mellett töltött idő és még több adat gépbe kerül, s mondták, a szabályok megszegése miatt súlyos büntetésnek teszik ki magukat az országúti ellenőrzések során. Számításba kellett venniük azt is, hogy a gumik erősen le voltak kopva. Talán ez is magyarázat arra, hogy jobban szerettek sima autópályákon haladni, mint ismeretlen mellékutakon. Egy szó mint száz: a kitérők — árnyoldalaik mellett — számunkra legalábbis érdekeseeknek, hasznosaknak bizonyultak. A már említett Passau nagyon jó benyomást keltett, bár itt már kiderült, hogy Falstaff nem tud németül. Annyira nem, hogy később, regensburgi szállásügyeinkhez az egyik utast vitte magával tolmácsnak.

Utunk címébe sokminden belefért. *Franciaország két arca: Párizs és a vadregényes Bretagne [a] Loire völgyével. Chart[r]es—Le Mont—S[aint]—Michel —Q[u]éberon és St. Malo... 9 nap 8 éjszaka a teljes cím.*

Chartres-ban sajnos szemerkélő esőben vagy legalább is borús időben jártuk körül (és belül) a székesegyházat. Fotósok halála az ilyen döglött színeket produkáló időjárás- Amikor tovább indultunk, már kisütött a nap.

Vitré a vitrinünkben

Délután szép időben kanyarodtunk rá a Vitrébe vezető keskeny útra. Nagy felfedezés! A világ elől elrejtett gyöngyszem ez a gótikus templom, a favázás házak, a hangulatos, keskeny utcák középkori együttese. Az impozáns vár ma több múzeumnak ad otthont. Baedekerem szerint Vitré városa majdnem teljesen megőrizte eredeti kinézetét. 13 000 lakos él a jórészt megmaradt hatalmas városfalak mögött.

Nekünk belőle mindössze háromnegyed óra jutott. Nem sok. Mentünk tovább szállásunkra, Rennes-be. Végtelen dugót legyőzve vásároltunk be a város nagy Sock-áruházában, különös tekintettel a másnapi nemzeti ünnepre. Nem volt még nagyon késő — nyugaton vagyunk, az időzóna kiöblösödése miatt, a nap óra szerint későbbben nyugszik, mint nálunk — kíváncsian vártuk, hogy a sok nehézség után hogyan vergődünk el a szállodáig. Hát bizony néha úgy látszott, hogy sehogyan sem. Nem kerülhette el Szilárd, hogy felkászálódjon az üléséről, kiszálljon és kérdezzen. Másodjára felszabadultan robogtunk egyre messzebb a prérin.

Szállónk mint Regensburg határában. Kockaépület, egy kaptafára készült szobákkal, berendezéssel. Nekem — a párizsit kivéve — mindig kétágyas jutott. Igazán kényelmesen tapasztalhattam ki a záruk, a vízcsapok, a zuhany, a bukóablak vagy a vi-

lágítás rejtelseit. Engem nem zavart, Verne Gyula lexikonírója azonban folyamatosan hiányolta a szekrényeket. Csak fogasok voltak, szabadon.

Mint Párizs, ez a hely is két éjszakára látott vendégül minket. A recepcióban felvilágosítottak, hogy az étterem már bezárt, s holnap se reménykedjek holmi menük elfogyasztásában. Erre nézve Falstaffnak is volt megjegyzése: ismét feszített program végrehajtásába kezdünk. Azt azért nem hittem volna, hogy hajnali kettőkor érkezünk majd vissza.

Az arkangyal hegyes tornya

Állítólag éppen apály volt Le Mont–Saint–Michelen. Fújt a szél, s csak nehezen süttött ki a nap. 8³⁰-kor indultunk Rennes-ből, s 10 óra után nem sokkal szálltunk ki a világörökség díszjele előtt. Mi turisták évente kereken egymillió-nyolcszáz ezren tesszük meg ezt, fele külföldi, de csak 650 000 kíváncsi a csúcson lévő apátságra is. Minket érdekelt. Ott vásárolt ismertetőm szerint ide a téli holt szezonban érdemes eljönni, amikor a csendet csak a sirályok kiáltása töri meg. És a néhány évtizede visszatelepült bencés szerzetesek zsolozsmája — teszem hozzá.

A Baedeker szerint 14 m-ig terjedhet a dagály és az apály közötti különbség e körül a sziget körül. Így lehetséges, hogy holdnapjában (25 óra 50 percen belül) kétszer gyalog kelhettek át a szárazföldről a bencés apátságba a zarándokok. Ezzel szemben legalább hét órán át tart a dagály. Ma persze a kellő magasságban kiépített autóút vezet a kapu előtti széles parkolóig.

Aránylag elég simán jutottunk beljebb, s kezdhettük meg felfedező sétánkat. Szilárd a könyvét bújta, mi pedig néztük a néznivalókat. Vár állott, majd apátság lett, 1811-től állami börtön, fogolylázadással. Akkor pusztították el a felbecsülhetetlen értékű könyvtárat, levéltárat — mondta Szilárd, de nem olvasom sem a Baedekerben, sem a részletes ismertetőben.

Az ezredéves fennállását nemrég ünnepelt épületegyüttes magán viseli az évszázadok rombolásainak, bővítéseinek, renoválásainak minden nyomát. A csúszda felső végén a kerék bizonyosság arra, hol és hogyan húzták fel a tetőre kötéllel az építőanyagot. A templom tornyának hosszú hegyes tornyán arany arkangyal szolgál védelműl a villámok ellen. Ebben a formájában mindenestül múlt századi alkotás.

A folytonos építés legjobb példája az egyik alsó szint nagy termének oszlopsora. A rá terhelendő minden újabb szint megépítése előtt megvastagították az oszlopokat, hogy kibírják a nyomást. Tették ezt akkor, amikor a statika még csak tapasztalatokon, nem számításokon alapult. Kalapot le előttük.

A napnak másnap van vége

Erre a napra ennyi elég is — hivatalosan. Szilárd azonban a következő nap műsorából előrevett programpontokkal tette próbára álló- és befogadó-képességünket. Íme sorban: Fréhel-fok, ám előtte még váratlanul Dol de Bretagne. Szép kisváros „katedrálissal” (nem jogosan nevezik annak). A sziklafok világítótornyába borús, szeles időben kapaszkodtunk fel (144 lépcsőfok) 10 frankért. A vén tengeri medve elismerően bólintott, hogy olyan messzi országból jöttünk meglátogatására. Ennyit legalább is tudott rólunk.

A leírás szerint ezután St. Malo „páratlan szépségének” élvezete következett volna. Azonban mi bekanyarodtunk Dinan városába. Már este nyolc utáni időt mutattak óráink. (— Szeretném, ha ekkor és ekkor indulnánk tovább, jelentette ki szokott határo-

zatlanságával éhes Traktor úr.) Végre alkalom kínálkozott vendéglőben vacsorázni. Kihasználtuk. Többen fekete lisztből készült töltött palacsintát ettünk, s almabort ittunk rá. Erre az alkalomra felfüggesztettem antialkoholista elveimet. Falstaff osztriga evésére próbálta rábeszélni a társaságot. Néhányan kötélnek is álltak.

Vészesen sötétedett és az innen alig néhány kilométerre lévő St. Malo, ez a fallal körülvett kalózáros, sehol. Hamarosan kiderült, miért kerülgetjük annyira. A Bastille lerombolására emlékezve tűzijáték várt ott bennünket. Természetesen késő este. Körforgalomban (rengeteg a körforgalom országszerte) ugrottunk le buszunkról, s hosszú gyaloglás után értünk be a városkapuhoz. Már szinte teljesen sötét volt, amikor körbejártunk a falakon, képzelhető, mit fényképezhettem ott. Lámpafénynél helyezkedtünk el a part védművein. Könnyű volt Falstaffnak lezöttyenni a kőre.

Egyszerre kikapcsolták a közvilágítást, felhangzott a zene, s szétpukkantak az égen az első röppentyűk. Jó húsz percig a legkülönbélebb alakzatok záporoztak ránk, s a felhőkre lézersugárból forgó kerék vetült. Szép volt, szép volt, de sokan morogtak: ilyent Budapesten is láthatnak, minek ezért idejönni.

Végre hazafelé. Fél tizenkettőkor indultunk a rosszul világított úton megkeresni a buszt. Persze hogy nem jutott be abba a körforgalomba, ahol odamenet gyorsan-gyorsan leszálltunk, így aztán hosszas kínlódás után gyalog közelítettük meg az értünk jött egyik pilóta irányításával. Jókora további késést jelentett az, hogy útközben előttünk egy autó nekirohant a korlátnak. Két irányból is szirénáztak a mentők, tűzoltók, s addig a kocsisor cammogott, majd megállt, majd ismét cammogott.

Közben elmélkedhettem, mire volt jó a kipipálandó és a meglepetés-programok egy napba zsúfolása. Az eleve nagyon strapás körutakra nyugaton is lasszóval kell fogni a jelentkezőket. A napi adagokkal csínján kell bánni, hát még a tulajdonképpeni körutazásra való „felvonulással” és a levonulással.

Enni vagy nem enni

Szerintem a kiindulásig és onnan vissza repülővel kellene megtenni az utat, s célszerű a félpanzió legalább fakultatív biztosítása. Több szervezésnél ez részben-egészen meg is történik, bár látszólag így drágább az egész. Csak látszólag, hiszen 8-9 napra nem lehet pusztán hazaiból táplálkozni, a véletlenszerű vacsorázások, ebédelések pedig általában több pénzt emésztnek fel, mint az előre biztosítottak. Olvasom, hogy az egyik meghirdetett szervezés 6 fakultatív vacsorája 18 000 forint, azaz 3000 forint /vacSORA/fő, ami kerek 75 frankos menüt (változatos, jó, több fogásos menüt) tételhez föl. Láttam ilyenek az étlapját egyik szállásunkon, csak már zárva volt az étterem.

Körutunk hatodik napja a szokásosnál későbbben kezdődött. A 10-re hirdetett indulás előtt fedeztük fel, hogy a szállónk mögötti kis domb a Careful supermarket-lánc hatalmas, legalább 30 pénztáras üzletét takarja előlünk. Kár volt két nappal előbb a Stock-ba menni. Sebaj, most itt is bevásároltunk. Úgysem lesz rá több alkalom — hangzott a vezér vélekedése. (Volt.) A „szeretném” bevezetéssel, de mégis szigorúan megadott tíz helyett 10²⁰-kor kigördültünk a parkolóból.

Itt a piros, hol a piros

Irány Vannes. Megvettem még itthon a Cartographia Európa autóatlaszát. Néztük útközben, s szorgalmasan jegyeztem a táblákon megjelenő kilométereket, a táblák elérésének idejét. Így, ha nem is stopperrel, de meglehetősen pontos sebesség-átlagokat

tudtam kihozni. Fölösleges? Már akkor azt számoltam, mikor érek majd Győrbe, hogyan kell lobbiznom sofőröknél, idegenvezetőnél a gyorsabb tempó érdekében. Nos az idősebb pilóta átlaga 80 körül volt, Péter, a fiatalabb, ennél gyorsabban hajtott. Különben az atlasz egybemossa az autópályákat a nemzetközi és egyéb főútvonalakkal. Néhány rövidebb szakaszt kivéve mindig többsávos autópályákon haladtunk, ezek a térképen viszont hol zöld, hol piros, hol sárga színben mutatkoztak. Csak nem szintévesztők térképrajzolóink? Idegenvezetőnk mindenestre az volt, s rendre piroson vezetett át minket városnézéseinken.

Vannes-ba (44 000 lakos) háromnegyed kettőre értünk, s háromig maradhattunk. Nehéz volt helyet találnunk a vitorlásokikötő melletti parkolóban, de végül elindulhattunk (pirosan) a városkapu irányába. Megint egy szép kisváros favázis házakkal — s a tizenegyedik maradványaként — kifeszített drótokon lengő színes zászlócskákkal. A könyvek kelta eredetről, középkori fontosságról regélnek. Az itteni katedrális előtt báb-színház játszott, az alkalmi közönség zajos tetszésnyilvánításai közepette. Alig fértünk be mellettük a gótikus belső hűvösébe.

Traktor a vízben

Pillantás egy osztrigatelepre, át a gáton, apályban kiszáradt tó mellett, L'armor Baden kikötőjében negyedórás egészségügyi szünet. Most következnenek a titokzatos menhírek ezrei. De nem következnek. Végigrobogunk Quiberon félszigetén, egészen a csúcsig. Traktor úr előretör, majd csalódottan visszafordul. Arra tovább katonák cihelednek föl, ott nem szabad fürdeni. De hol volt az megírva, hogy fürdeni fogunk?

Előbb a nők, majd a férfiak vetkőzése a buszban. Aztán be a sok száz lubickoló vagy napozó között a nyilvános (és homokos) strandra. Hát persze, ha előre betervezték volna, hogy lehet majd megmártózni az óceánban... Sokunknak nem volt fürdőruhája. Érdekes, néhány pesti készült erre a sós vízzel való találkozásra. A vigasztaló csak az lehetett, hogy a víz hőmérséklete nem haladta meg a 19 és fél fokot.

A félsziget nyugati oldala, a „vadpart”, ahogy a prospektus írja. Itt aztán valóban csak néhányan üdögéltek a sötét sziklákon, még kevesebben úsztak a hullámzó vízben. A napnak már erősen okkersárga fénye jelezte a késő délutánt, mire elszánta magát Szilárd úr az utolsó programot teljesítésére. Hat után indultunk (én már Mondschein-partyt emlegettem), s két és negyed óra múlva már Lorient-ban, új szálláshelyünkön voltunk.

A két időpont közé esett a Carnac városa körüli menhírek és egy dolmen megtekintése. Mégpedig úgy, hogy a pénztár, könyv-, s képeslap-árusító konténerépület megkerülve az első magyarázó táblánál megálltunk. Szilárd a tábla rövid szövegét még jobban lerövidítette, egy-két tömondatot odalökött a társaságnak, s máris mentünk tovább. — Ott van a kerítés mellett egy dolmen — mutatott a bizonytalan távolba, s leragadt a konténernél (az eredeti épület nemrég leégett). Jöjjünk vissza onnan ekkora és ekkorra („szeretné”). A népek a dolmen előtt lecövekeltek. A busznak úgyis erre kell jönnie, szedjen föl minket. Én visszamentem, mert könyvet és lapot akartam venni.

Falstaff éktelen dühre gerjedt, hogy nem fogadnak szót neki, s mikor végre felszedett mindenkit, kijelentette, hogy mivel ilyen fegyelmetlenül és csigalassúsággal jöttünk össze, nem állunk meg többet. Pedig még két helyen kiszállhattunk volna.

Az igazság az, hogy nem készült menhírekből. Csak annyit mondott róluk, hogy ismeretlen eredetűek. No én most már megnéztem a vásárolt könyvben, hogy ennél jóval többet közölhetett volna. Például azt, hogy legalább 6000 évesek és sírok, vagy

inkább kultikus helyek. És hogy mennyi van belőlük nemcsak itt, hanem beljebb is, és hogy hatméteres is van köztük stb., stb. A ménhirek az álló kövek, a dolmenek pedig függőlegesekre fektetett vízszintes kőlapok. No jó, többet én sem mondok.

Lorient-ban a belvárosi Hotel Astoriában kaptunk szobákat. Annyit, amennyi kellett. Szilárd előzetes borúlátása ellenére nagyon jókat. Mindenki meg volt elégedve. Nemcsak az utcán, bennünk is sütött a nap.

Egy, kettő, sok

16-án, utunk hetedik napján már haza készülődtünk. Kelet felé utaztunkban az első megállónk Nantes belvárosa volt. Már bennem is keverednek az emlékek, pedig hi-tem szerint minden lényegest azon nyomban feljegyeztem. „Bent vagyunk. 1/2 11. Múzeum-hajó.”— olvasom. A következő már ez: „Indulás Nantes-ból.” No ezzel sokra nem megyek.

Túljutva fizető autópálya-kapukon befutottunk Angers-ba, az Anjouk ősi városába. Szilárd itt számtani zsenijének újabb bizonyítékát adta. A feladatot az ÉLET, az érdeklenség és pénztelenség terjedése fogalmazta meg. Néhányan nem óhajtottak bemenni az ékes szavakkal dicsért várba, mert annak némi ára volt — frankban kifejezve. No hát akkor álljanak ide azok, akik jönnek, és álljanak oda azok, akik maradnak — rendelke-zett vezetőnk a legnagyobb komolysággal. Nekünk, akik be szerettünk volna menni, egyszerűség kedvéért kettesével kellett sorba állnunk. Így is csak harmadszorra sikerült megszámolni — két társunk aktív közreműködésével, hogy hányan is vagyunk. Már spárgáért kiáltottunk, s az óvodistákat emlegettük, a kaján pilóták örömére.

A vár a szikrázó napfényben kívülről is nagyszerűnek mutatkozott, parkosított ár-kával egyetemben. Belülről pedig lélegzetelállító remeklés: közel száz méter hosszú faliszőnyeg (XIV. századi gobelin) Jeremiás Jelenések könyvének sok képre bontott ábrázolása két sorban, külön erre épített ablaktalan folyosó falán. Nem sok időnk ma-radt arra, hogy ez után még a sokbástyás várfalakra is felmásszunk, majd bekukkant-sunk az óváros utcáiba, ahol annyi favázás lakóépület várt fényképezőgépeink ösztü-zére.

Thymian

Tovább hajtottuk magunkat, keresztül a lusta, errefelé hajózhatatlan Loire-on, míg meg nem álltunk a déli part városkájában, Cunault-ban, igazán csak egészségügyi pi-henőre. Ennek ellenére benéztünk a románból gótikussá fejlődött templomba, ahol hangversenyeket szoktak tartani.

fél öttől háromnegyed hatig élvezhettük csak Villandry példa nélküli kertüzemét. A reneszánsz kastély értékes festményeire sem pénz, sem idő nem jutván, előbb a dísz-kertnek is beillő veteményes ágyások között bóklásztunk, majd feljebb mászva a tulaj-donképpen díszkertet vettük szemügyre. A harmadik teraszon hatalmas medencét ta-láltunk, meg gyermekjátsszóteret. Ez a terasz volt a legkevésbé érdekes.

A veteményes kert nagy négyszögeiben nemcsak közönséges zöldségek, hanem válogatott gyógynövények és fűszernövények nőnek, évről-évre más, ahogy azt az is-mertető részletesen tárgyalja. Palántákat vásárolni is lehet, kívülük olajokat, kis emlék-tárgyakat, irodalmat, képeslapok tömegét.

A mai hatékonysággal a század első éveitől dolgoznak itt, ma hét főállású ker-tészt alkalmaz a tulajdonos, aki a kert újraalapítójának dédunokája. Jó visszaemlékezni

a gondozott ágyásokra és a kis melléképület üzletére. A könyv a kezemben még árasztja a thymian illatát.

Mint komor bikának, olyan a járása

Ádáz kutatás után 7 perccel este hét előtt megtaláltuk Tours-ban a szállodát, újabb éjszakai nyugodalmunk helyszínét. Ez ismét cáfolata volt annak, amit Szilárd a Nantes utáni szállásainkról „őszinte” véleményként mondott. Ugyanis ez is jó volt. És ismét bevásárlás, ismét *supermarché*. Erre a szobák elfoglalása után került sor olymódon, hogy a kb. két km-re lévő üzlethez elvitt mindet a busz, de vissza csak annak a szállítást vállalták a lejáró munkaidejű sofőrök, aki pontosan 20 óra 15-kor az Auchan Chambray Les Tours c. létesítmény bejáratánál megjelenik. Ezúttal kivételesen mindenki ott volt, Falstaffot kivéve. No és a buszt is kivéve.

Jött Péter, a pilóta, hogy sajnos vagy kétszáz métert kellene gyalogolni. Ott állnak — mutatta. Mentünk. Beszálltunk. Vezérünk sehol. — Lejárt az idő, indulás — harsogott a kórus. A pilóta nem volt rest, lassan elindult. Csak annyi engedményt tett, hogy nem elfelé, hanem főnkünk várható érkezésével szemben kormányozta a buszt.

Őfelsége kisvártatva jött is és nagy böszön integetett, nem lévén biztos abban, hogy alakja feltűnik nekünk. Péter nem állt meg, csak lassított s kinyitotta az ajtót. Szörnyű Traktor felfogta, hogy nevetségessé tették. ezt már nem bírta elviselni, s mint vérbeborult tekintetű bika rohant el mellettünk. Péter megállt ugyan, de nem tolatott vissza...

Későbbi szentencia: — Én pukkancs vagyok, de öt perc múlva elfelejtem az egészet.

Tours, de nem retúr

A másnapi program így festett: fél nyolckor reggeli, nyolckor indulás részben busszal rövid városnézésre, aztán Chenonceaux, illetve Chenonceau (az előbbi a falu, utóbbi a kastély neve), majd „mint a nyíl” hazafelé.

A tours-i katedrálisban éppen az előző esti hangverseny pótszékeit tornyozták föl. Mozart Rekviemjét hirdette az ottmaradt plakát. Az előadók Moszkvából érkeztek. A dobogó a főhajó és a kereszthajó metszéspontjában állt, a mikrofonokat még nem szerelték le. Szép lehetett az az est. A gótika amúgy is megmozgatja a képzeletet.

Nem tudom, jól láttam-e, szerintem a szentély és a főhajó tengelyében kis törés van. A tájolás kiigazítása a hosszan tartó építkezés során?

A templom oldalában, kert közepén hatalmas cédrus állt. Énekesnőnk a lépcsőn elhelyezkedve, kezében kis fényképezőgéppel méltatlankodott: — Már öt perce várok, hogy békén hagyjanak. — Végül a társaság utolsó tagja is elvonult mellette. Most már megcélozhatta az egeket ostromló növényt. Akkor láttam, hogy fekvő képet csinált róla. Reménytelen eset.

Néhány kastély a százötvenből elő-előtűnt a fák közül, mikor a Loire mentén robbogtunk, de *igazándiból* (Traktor úr szavajárása) csak egyet nézhettünk meg, annak a parkját is a Cher folyó szeli keresztül. A hosszú híd végén álló nevezetes építmény a róla szóló könyv szerint hét asszonynak, köztük két királynőnek köszönheti mai formáját. Három szintje — a legfelső manzárd-ablakokkal — telis-tele értékes festményekkel, bútorzattal. Az érdeklődők megszakítatlan sora kígyózik a teljes berendezéssel megmaradt konyhától fel a kápolnáig, a termektől — kandallók mellett — a baldachinos háló-

szobáig. Ablakközelbe jutva láthatja az ember, hogy a Cher méltóságteljesen folyik el a pilléreken nyugvó kastély alatt. Maradtunk volna még.

Ufolyó

Hazafelé megyünk? Itt az idő, hogy bélyeget vásároljak. Több városon át hajkurásztam azt a boltot, ahol beszerezhető. Most végre utamba került egy *Tabak*, ám a megírt lapok a buszban lapultak. Utolsó szállásunkon reggeli előtt sikerült postaláda közelébe jutnom, pedig már hajlottam arra, hogy kézbe adom a lapjaimat otthon.

Szilárd úr beszüntette felolvasásait, s önhatalmúlag megszabadulva kötelezettségeitől hátravonult társalogni. Későn ocsúdtunk fel: milyen folyó felett haladunk át? Jobb híján *ufolyó*nak kereszteltük el. Az autópályák unalmán már a fáradó beszélgetés sem segített. Sarreguemes (Saargemünd) kisváros a német határ szomszédságában. Itt volt található utolsó szállásunk. Volt található? Hát nehezen. Bőven elmélkedhettünk azon, miért nem adnak a pilóták kezébe olyan térképrészletet, amelybe pontosan bejelölték a megközelítési útvonalat? Még itthon. Időben.

Az utolsó negyedóra

A hegyeshalmi határon hamar átjutottunk, mégis az addig oda-vissza észrevétlenül átlépett határokhoz képest az a néhány perc, meg az a néhány beszélgető határőr számunkra már szokatlan volt. Utastársaim már kezdtek aggodalmaskodni: elérik-e Pesten az utolsó földalattit? A szegediek fásultan mosolyogtak. Sejtettem, miért.

Utazásunk kilencedik napján, 1230 km megtétele után érkezünk a győri vasútállomással egy vonalba, ahol elbúcsúzhattam a többiektől. Aggódva kérdezte az egyik sofőr, hogy elérem-e még a vonatomat.

Sajnos negyedórát késtünk. Negyedórát! Ha az énekesnő (nem is énekesnő, csak kórustag) miatt nem indulunk 25 perccel később Saargemümből, ha nem szállunk le egyszer fölöslegesen (A régi vicc: Mi az a „va van”? Hát: AVE CEZAR VA VAN.) Ha nem állunk meg Móvárrott, hogy a népek hazatelefonálhassanak, a busz meg teleszív-hassa magát benzinnel... Ha... Ha az a ha nem lett volna!

Így aztán várhattam az éjszakai vonatra jó másfél órát. Gyanús alakok jöttek mentek a füstös talponálló előtt, játékautomatától ismeretlen célig, s vissza. És szemeket vigyázón rám vetették.

Most már tényleg foghattam zsebeimet...

Függelék haspártiaknak

Párizsról szóló és zsebbe való méretű útikalauz megállapítását idézem: „Bár valamennyi szállodában kaphatunk reggelit, olcsóbb szállodák esetén jobb, ha lesétálunk valamelyik közeli bárba, semmint hogy a lassú kiszolgálást, a száraz péksüteményt, a dobozos sterilizált tejet és ihatatlan kávét elviseljük.” Más hasonló megállapításokat hallottam már előzőleg is. Traktor úr sem hitegetett minket különösen bő reggelikkel, hozzáteve még a szigorú utasítást, hogy szorosan ülünk, pontosak legyünk és igyekezzünk hamar megenni, amit adnak.

Az természetes, hogy szállásaink minősítése nem az ötcsillagosok közé került, de meg kell hagyni, nem voltak rosszak a reggelik. Baguette araszos darabokban, omlós édes kifli, helyyel-közzel kenyér mindenütt volt, s megkérdezték, kávét, teát vagy kakaót kér-e az ember. Vagy nem kérdezték, mert félig önkiszolgáló alapon magunknak tölthetünk. (A *félig* arra vonatkozott, hogy a péksütemény előre oda volt készítve az asztalokra, vagy tálcákra.) Kis csomagolt vaj, a szokott edényekben méz, lekvár, néhol máj- vagy húspástétom jutott mindenkinek, de müzli és joghurt sem volt ritkaság. Narancs- és/vagy grapefruitlé szintén. Mégpedig éppen a vidéki szállásokon. Hangos kifogást egy helyen hallottam: a sor végének már nem jutott péksütemény. A hölgy kifakadt, hogy ők pontosan itt voltak, mégsem kaptak. Mondom: — Most hozzák a pótlást. Ő: — Az engem nem érdekel.

Meg kell emlékezni még a terülj-terülj asztalkám stílusú csodálatos italszaportásról. — Mindjárt nyit a kávéház! — újságolták hátulról a buszban. Az éppen nem vezető pilóta szolgálta ki a kávéra, üdítőre szomjas utasokat. Volt, aki magához öelve vitte hátra a pléhdobozokat, mások a kérésre cukrot és tejport is tartalmazó forró feketére „buktak”. A fehér műanyag pohár sokáig tartotta a meleget.

Váltig azon csodálkoztam, hogy még a visszaút számomra végső szakaszában is volt a hűtőben, a víztartályban tartalék. (Traktor úr onnan kapta zacskós leveséhez a forró vizet.) Nem állítom, hogy mindenki ezeket a 80, ill. 150 forintos kiadásokat részesítette előnyben. Hallottam Allandban, ahol egészségügyi pihenőnk egyikét töltöttük, hogy néhányan örömmel fedeztek föl egy vízcsapot, s töltötték tele flakonjaikat friss, osztrák hegyi vízzel.

Történt pedig mindez az Úr 1999-ik esztendejében, július 18-án.